

**EKOLOGIK TUSDAGI FAVQULODDA VAZIYATLARNING MUAMMOLARI
VA ULARNING YECHIMLARI**

**ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ И ИХ
РЕШЕНИЯ**

**PROBLEMS OF ECOLOGICAL EMERGENCY SITUATIONS AND THEIR
SOLUTIONS**

Xalmatov Misliddin Muxammadovich

Andijon viloyati Favqulodda vaziyatlar

boshqarmasi Hayot faoliyati xavfsizligi o‘quv markazi katta o‘qituvchisi b.f.d (PhD)

mr.kholmatov1986@mail.ru Tel: +99890-384-80-20

Hamraboyev Ihomjon Sotvoldiyevich

Andijon viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati xavfsizligi o‘quv

markazi katta o‘qituvchisi

mr.kholmatov1986@mail.ru Tel: +99897-994-04-43

Annotatsiya: *Ushbu maqolada favqulodda vaziyatlarning (tabiiy va texnogen ofatlar) kelib chiqish sabablari, ularning jamiyat va iqtisodiyotga ta’siri hamda zamonaviy yechimlar tahlil qilinadi. Shuningdek, favqulodda vaziyatlarning oldini olish, ularni boshqarish va oqibatlarini kamaytirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar beriladi.*

Kalit so‘zlar: *favqulodda vaziyat, tabiiy ofat, texnogen xavf, boshqaruv, xavfsizlik, profilaktika, monitoring.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv davrida favqulodda vaziyatlar insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Iqlim o‘zgarishi, sanoatlashuv, urbanizatsiya va texnologik taraqqiyot natijasida turli xavf-xatarlar ortib bormoqda. Shu sababli favqulodda vaziyatlarni chuqur o‘rganish, ularning oldini olish va oqibatlarini kamaytirish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Favqulodda vaziyatlar inson hayoti, sog‘lig‘i, atrof-muhit va iqtisodiyotga jiddiy zarar yetkazadi. Ularni samarali boshqarish uchun tizimli yondashuv, zamonaviy texnologiyalar va xalqaro hamkorlik zarur.

Favqulodda vaziyatlar tushunchasi va tasnifi. Favqulodda vaziyat — bu muayyan hududda sodir bo‘lib, inson hayotiga xavf tug‘diradigan, moddiy zarar yetkazadigan va normal hayot faoliyatini izdan chiqaradigan holatdir. Ular quyidagi turlarga bo‘linadi:

Tabiiy favqulodda vaziyatlar Zilzilalar, Suv toshqinlari, Qurg‘oqchilik, Dovullar va bo‘ronlar Texnogen favqulodda vaziyatlar Sanoat avariylari, Transport halokatlari, Kimyoviy va radiatsion avariylar, Energetika tizimidagi nosozliklar. Ijtimoiy favqulodda vaziyatlar Epidemiya va pandemiyalar Terrorizm Ommaviy tartibsizliklar kiradi.

Favqulodda vaziyatlarning asosiy muammolari Oldindan ogohlantirish tizimlarining yetarli emasligi Ko‘plab hududlarda favqulodda vaziyatlarni oldindan aniqlash va ogohlantirish tizimlari rivojlanmagan. Bu esa inson talofatining ortishiga olib keladi. Aholining tayyorgarlik darajasi pastligi .Aholining favqulodda vaziyatlarda qanday harakat qilishni bilmasligi katta muammo hisoblanadi. Bu ko‘pincha vahima va noto‘g‘ri qarorlar qabul qilinishiga sabab bo‘ladi. Moddiy-texnik bazaning yetishmasligi Qutqaruv xizmatlarining zamonaviy texnika va uskunalar bilan yetarli ta‘minlanmaganligi tezkor yordam ko‘rsatishga to‘sqinlik qiladi. Axborot almashinuvidagi muammolar Favqulodda vaziyat vaqtida turli tashkilotlar o‘rtasida axborot almashinuvi sust bo‘lishi muvofiqlashtirishni qiyinlashtiradi. Ekologik muammolar Atrof-muhitning ifloslanishi va iqlim o‘zgarishi favqulodda vaziyatlar sonining ortishiga sabab bo‘lmoqda.

Favqulodda vaziyatlar quyidagi salbiy oqibatlariga olib keladi:

- Inson qurbonlari va jarohatlar
- Iqtisodiy zarar
- Infratuzilmaning buzilishi
- Ekologik muvozanatning izdan chiqishi
- Ijtimoiy beqarorlik

Masalan, kuchli zilzila yoki suv toshqini butun bir hududning iqtisodiy rivojlanishini yillar davomida ortga surib qo‘yishi mumkin.

Favqulodda vaziyatlarni boshqarish quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

Profilaktika (oldini olish)

- Xavfli hududlarni aniqlash
- Qurilish me‘yorlariga rioya qilish
- Ekologik nazorat

Tayyorgarlik

- Aholini o‘qitish
- Mashg‘ulotlar o‘tkazish
- Favqulodda rejalar ishlab chiqish

Javob choralarini ko‘rish

- Qutqaruv ishlarini tashkil etish
- Tibbiy yordam ko‘rsatish
- Evakuatsiya

Tiklash ishlari

- Infratuzilmani qayta qurish
- Iqtisodiy tiklanish
- Psixologik yordam

Tajriba natijalari va tahlillari

Zamonaviy yechimlar va innovatsion yondashuvlar

Raqamli texnologiyalar

Sun‘iy intellekt va katta ma‘lumotlar yordamida favqulodda vaziyatlarni prognoz qilish mumkin.

GIS (geoinformatsion tizimlar)

Xavfli hududlarni xaritalash va monitoring qilishda muhim rol o‘ynaydi.

Qutqaruv ishlarida inson hayotini xavf ostiga qo‘ymasdan tezkor yordam ko‘rsatish imkonini beradi.

Xalqaro hamkorlik

Favqulodda vaziyatlarga qarshi kurashishda davlatlar o‘rtasidagi hamkorlik tajriba almashish va resurslarni birlashtirish imkonini beradi.

O‘zbekiston sharoitida muammolar va yechimlar

O‘zbekiston hududida quyidagi xavflar mavjud:

- Zilzila xavfi
- Suv resurslari bilan bog‘liq muammolar
- Cho‘llanish

Takliflar:

- Zilzilabardosh qurilish texnologiyalarini joriy etish
- Favqulodda vaziyatlar bo‘yicha aholining bilimini oshirish
- Zamonaviy monitoring tizimlarini joriy qilish
- Qutqaruv xizmatlarini texnik jihatdan kuchaytirish

Ilmiy tadqiqotlar va istiqbollar

Kelajakda favqulodda vaziyatlarni boshqarish quyidagi yo‘nalishlarda rivojlanadi:

- Avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari
- Sun‘iy intellekt asosidagi prognozlash
- Ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan strategiyalar

Ilmiy tadqiqotlar ushbu sohada innovatsion yechimlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Favqulodda vaziyatlar zamonaviy jamiyatning ajralmas muammolaridan biri bo‘lib, ularni samarali boshqarish ko‘p qirrali yondashuvni talab etadi. Oldini olish, tayyorgarlik, tezkor javob va tiklash bosqichlarini o‘z ichiga olgan kompleks tizimgina yuqori samaradorlikni ta‘minlaydi. Zamonaviy texnologiyalar, ilmiy tadqiqotlar va xalqaro hamkorlik favqulodda vaziyatlar oqibatlarini kamaytirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bois, ushbu yo‘nalishda izchil ishlar olib borish dolzarb vazifa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov Q.X. – Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi asoslari. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2018.
2. Yusupov R.M. – Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi. Toshkent: Fan nashriyoti, 2019.
3. Karimov I.A. – Xavfsizlik va barqaror rivojlanish masalalari. Toshkent, 1997.
4. To‘xtayev A.S. – Tabiiy ofatlar va ularning oqibatlari. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2016.

20-Mart, 2026-yil

5. Qodirov B.R. – Favqulodda vaziyatlarda boshqaruv tizimi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2020.
6. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) – Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction. 2022.
7. World Health Organization (WHO) – Emergency Risk Management and Disaster Preparedness Guidelines. 2017.
8. Smith K. – Environmental Hazards: Assessing Risk and Reducing Disaster. Routledge, 2013.
9. Coppola D.P. – Introduction to International Disaster Management. Elsevier, 2015.
10. Alexander D. – Principles of Emergency Planning and Management. Oxford University Press, 2002.